

NADEJDA
M ANDELȘTAM

Fără speranță
memorii

Traducere din limba rusă,
note și indice de Nicolae Iliescu

POLIROM
2026

Cuprins

Noaptea de mai	7
Arestarea	12
Meditații matinale.....	18
Repriza a doua	24
Coșurile de piață	29
Mișcări integrale.....	31
Opinia publică.....	37
Întilnirea.....	42
Teorie și practică.....	48
Preparative și rămas-bun	55
De partea cealaltă	60
Iraționalul.....	63
Tizul	72
Bomboana de ciocolată.....	77
Saltul	80
Cerdin	86
Halucinațiile	93
Profesiune și boală	100
La pușcărie.....	105
Hristoforici.....	112
Cine-i de vină?	121
„Aghiotantul“	126
Despre natura miracolului	132

La destinație.....	138
Să nu ucizi.....	145
Femeia revoluției ruse.....	155
Curelele de transmisie.....	160
Patria sticletelui.....	170
Medici și maladii.....	176
Proprietarul ofensat.....	183
Banii.....	196
Obârșiile miracolului.....	207
Antipozii.....	214
Două voci.....	221
Drumul fatal.....	224
Capitularea.....	231
Reconsiderarea valorilor.....	242
Munca.....	256
Șoaptă și freamăt.....	262
Cartea și caietul.....	270
Ciclul.....	273
Mlădițe gemene.....	281
Ultima iarnă la Voronej.....	289
Oda.....	294
Reguli de aur.....	301
Patroana mea.....	310
„O zi în plus“.....	315
Caleașca basarabeană.....	319
Iluzia.....	324
Cititor al unei singure cărți.....	330
Kolea Tihonov.....	340
Raftul cu cărți.....	344
Literatura noastră.....	357

Italia.....	361
Arhitectura socială	369
<i>Ne treba</i>	376
Pământ și pământesc.....	380
Arhivă și voce.....	391
Vechiul și noul	404
Venera milițiancă.....	410
Întimplarea.....	415
Electricianul	421
Vilegiaturistii	426
Pe lup îl hrănesc picioarele	433
Seara de poezie și vaca	437
Vechiul tovarăș.....	443
Tania, bolșevica fără de partid	447
Amatorii de poezie	456
Eclipsa	463
O felie de viață	467
Sinucigașul.....	472
Vestitorul unei vieți noi	476
Cea din urmă idilă	484
Textiliștii	494
Familia Șklovski	500
Mariina Roșcea.....	505
Complicele	509
Mămicuța și-a trimis domnișoara să se odihnească la Samatiha.....	515
Întii Mai	519
Gugovna.....	523
Capcana	528
Ghișeul din strada Sofika.....	532

Data morții.....	540
O ultimă povestire.....	561
Addenda	570
I. Poezia despre Stalin, care a constituit motivul principal al arestării lui Mandelștamdin mai 1934	570
II. Indice de nume	573

Noaptea de mai

...După ce l-a pălmuit pe Alexei Tolstoi¹, O.M. [Osip Mandelștam] s-a întors numai decît la Moscova, de unde îi telefona zilnic Annei Andreevna [Ahmatova], implorînd-o să vină în capitală. Ea tărăgăna, el se supăra. Cînd, în sfîrșit, se hotărîse și își cumpărase bilet, a rămas pentru cîteva clipe îngîndurată la fereastră.

— Te rogi să nu ai parte de paharul ăsta? a întrebat-o Punin, soțul ei, un om sclipitor de inteligent și caustic.

Tot el, odată, cînd se plimba cu Anna Andreevna prin Galeria Trețiakov, a spus pe neașteptate:

— Acum, hai să vedem cum o să te ducă la execuție.

Astfel au apărut versurile ei: *Apoi pe o sanie trasă-n amurg,/ Să m-afund în omătul murdar./ Cine o fi acel Surikov² nebun/ Să-mi zugrăvească*

-
1. Scriitorul S. Borodin (A. Sarghidjan), vecin de apartament cu Mandelștam, a lovit-o pe N.I. Mandelștam pentru niște cuvinte despre o datorie neplătită a acestuia. Conflictul a fost judecat în comisia de arbitraj prezidată de A.N. Tolstoi. Comisia a pronunțat o hotărîre evazivă, pe care Mandelștam a apreciat-o ca „dispoziție de a o lovi pe soția mea”. Venind special la Leningrad, el i-a dat lui Tolstoi o palmă simbolică, socotind că acesta îl va provoca la duel.
  2. Aluzie la tabloul lui V.I. Surikov *Boieroaica Morozova*. Adeptă a religiei de rit vechi, nevrînd să renunțe la credința sa, Morozova este arestată și închisă într-o

ultimul drum? Însă ea nu a trebuit să facă această călătorie.

— Pe dumneata te vor ține pentru final, zicea Nikolai Nikolaevici Punin și fața îi tresărea scuturată de un tic nervos.

Până la urmă însă, pe ea au uitat-o și n-au ridicat-o, în schimb toată viața și-a condus prietenii pe cel din urmă drum, inclusiv pe Punin.

La gară, s-o întâmpine pe Anna Andreevna, s-a dus Liova, fiul ei, – în zilele acelea era în vizită la noi. Însă n-am făcut bine că i-am încredințat această treabă simplă, fiindcă el, bineînțeles, a făcut ce-a făcut și nu și-a întâlnit mama, iar ea s-a necăjit: lucrurile nu mergeau ca altădată. În anul acela, Anna Andreevna ne vizita des și se obișnuise să audă încă de la gară primele glume ale lui Mandelștam. Ea a ținut minte propoziția răstită: „Dumneata călătorești cu viteza Annei Karenina“, pe care i-o spusese odată, când întârziase trenul, și „Ce te-ai împopoțonat ca un scafandru?“ – la Leningrad ploua, și ea venise în șoșoni și impermeabil cauciucat, cu capișon, dar la Moscova soarele dogorea cu toată puterea. Când se întâlneau, deveneau veseli și lipsiți de griji ca un băiat și o fată care s-au întâlnit la Atelierul Poetilor¹. „Sst, strigam eu. Nu pot să trăiesc cu niște papagali!“ Însă în mai 1934 nu le-a fost dat să se înveselească.

Ziua a trecut chinuitor de încet. Seara și-a făcut apariția traducătorul Brodski, care după toate aparențele nu mai avea de gând să plece. În casă bătea vântul – nu aveam nimic de mâncare.

---

mănăstire. Tabloul o reprezintă așezată într-o sanie în drum spre locul de reclusiune.

1. În rusă *Тех поэтов* – organizație literară care a existat între 1911-1914 și 1921-1923 la Petersburg. A constituit nucleul grupării literare a acmeismului.

O.M. s-a dus la vecini să vadă dacă poate face rost de ceva pentru cina Annei Andreevna... Brodski s-a repezit după el, iar noi speram că, rămînînd fără amfitrion, el se va pleoști și va pleca. O.M. s-a întors curînd cu trofeul – un ou, dar de Brodski nu s-a descotorosit. Așezîndu-se din nou în fotoliu, Brodski continua să declame din versurile poezilor lui preferați: Slucevski și Polonski, dar el cunoștea ca pe apă toată poezia noastră și pe cea franțuzească. Așadar, ședea, recita și evoca, iar noi ne-am dat seama de cauza acestei comportări agasante abia după miezul nopții.

Cînd venea la Moscova, Anna Andreevna trăgea la noi, unde era găzduită într-o bucătărioară. Gazele nu fuseseră încă instalate și eu găteam o nimica toată pentru prînz pe o lampă cu petrol în coridor, iar aragazul, nefuncțional, era acoperit, din respect pentru musafiră, cu o mușama, ceea ce îl făcea să semene cu o masă. Bucătăria fusese botezată capiște. „Ce stați tolănită ca un idol în capiștea lui?“, a întreat-o odată Narbut, vizitînd-o pe Anna Andreevna în bucătărie. „Mai bine v-ați duce să ședeți la vreo întrunire...“ Așa a devenit bucătăria capiște, și noi ședeam acolo amîndouă, oferindu-i lui O.M. posibilitatea să-l sfișie pe Brodski, iubitorul-de-versuri, cînd brusc, pe la unu noaptea, în ușă au răsunit niște ciocănituri răspicate, nesuferit de expresive. „Au venit să-l ia pe Osip“, am zis eu și m-am dus să deschid.

La ușă erau niște bărbați – mi s-au părut mulți –, toți în pardesie civile. Pentru o infimă fracțiune de secundă mi-a licărit speranța că nu era ceea ce așteptam: ochiul nu observase uniforma ascunsă sub pardesiile de covercot. De fapt, ele serveau tot de uniformă, numai că era o uniformă mascată, cum purtau odinioară măscăricii, dar încă nu știam asta.

Speranța mi s-a spulberat îndată ce musafirii nepoftiți au trecut pragul.

Din obișnuință, eu așteptam un „Bună seara“, ori „Asta-i locuința lui Mandelștam?“, ori „E acasă?“, ori, în sfârșit, „Aveți o telegramă“... Căci vizitatorul, de obicei, schimbă câteva vorbe cu cel care i-a deschis ușa și așteaptă ca acesta să se dea la o parte și să-l lase să intre în casă. Însă vizitatorii nocturni din epoca noastră nu mai respectau acest ceremonial, pesemne ca și agenții de poliție din toată lumea și din toate timpurile. Fără să întrebe ceva, fără să mai aștepte ceva și fără să se oprească în prag nici măcar o clipă, cu o abilitate și iuțea extraordinare, ei au intrat, dîndu-mă la o parte, însă fără să mă îmbrîncească, în vestibul, și apartamentul s-a umplut dintr-odată de oameni. Au început numaidecît să ne controleze actele și, cu o mișcare simplă, precisă și bine elaborată, ne-au palpat coapsele și buzunarele, să se convingă că nu avem ascunsă vreo armă.

Din camera mai mare a ieșit O.M. „Ați venit după mine?“, a întrebat el.

Un agent mic de statură s-a uitat la el aproape zîmbind: „Actele dumneavoastră“. O.M. a scos buletinul din buzunar.

După ce l-a verificat, cekistul¹ i-a întins mandatul de arestare. O.M. l-a citit și a încuviințat din cap.

În limbajul lor, asta se numea „operațiune nocturnă“. După cum am aflat pe urmă, aceștia

---

1. Agent al CEKA (Comisia Extraordinară pentru Combaterarea Contrarevoluției, Sabotajului și a Speculei), predecesoarea organelor securității sovietice. CEKA a fost o instituție represivă, ocupându-se cu poliția politică. De-a lungul timpului, numele ei a suferit modificări, dintre cele mai cunoscute, în abreviere, au fost: GPU, OGPU, NKVD, KGB.

erau ferm convinși că în orice noapte și în oricare dintre casele noastre pot întâmpina rezistență. În mediul lor, pentru menținerea moralului, se trîmbițau legende romantice despre pericolele nocturne. Eu însămi am auzit o poveste, cum că Babel, ripostînd cu focuri de armă, l-a rănit grav pe unul „de-ai noștri“, cum s-a exprimat povestitoarea, fiica unui cekist important, promovat în '37. Pentru ea, aceste legende erau legate de grija pentru tatăl plecat la „munca de noapte“, un om bun și tandru, care iubea atît de mult copiii și animalele, încît, acasă, ținea întotdeauna o pisică pe genunchi, iar pe copila lui o învăța să nu-și recunoască nicio dată vina și la orice să răspundă cu îndărătnicie „nu“. Acest om, cu pisică, plăcut, nu putea să le ierte celor aflați sub urmărire penală că, nu se știe de ce, recunoșteau toate acuzațiile care li se aduceau. „De ce făceau asta? repeta fiica în urma tatălui. Căci prin asta se expuneau și pe ei și ne expuneau și pe noi!“... Iar „noi“ erau aceia care veneau noaptea cu mandatele de arestare, interogau și pronunțau verdictul, delectîndu-și prietenii în ceasurile de răgaz cu povestiri captivante despre pericolele nocturne. Mie însă, legendele cekiste despre grozăviile nocturne îmi amintesc de găurica din craniul lui Babel cel precaut, inteligent și cu frunte înaltă, care probabil n-a ținut în viața lui un revolver în mînă.

În casele noastre sărace și tăcute, ei intrau precum în cuiburi de tîlhari, în laboratoare secrete, unde niște carbonari mascați fabrică dinamită și se pregătesc să opună rezistență armată. La noi au intrat în noaptea de 13 spre 14 mai 1934.

După ce au controlat actele, au prezentat mandatul de arestare și s-au convins că n-o să li se opună nici o rezistență, au început percheziția. Brodski se lăsase greoi și încremenise în fotoliu. Uriaș, semănînd cu o statuie de lemn din patrimoniul

unui popor extrem de primitiv, ședea și fornăia, fornăia și sforăia, sforăia și ședea. Părea supărat și ofensat. Întîmplător m-am adresat lui, rugîndu-l, se pare, să caute cîteva cărți în raft, pe care O.M. să le ia cu el, dar a refuzat: „Mandelștam să și le caute singur!” și a început să fornăie din nou. Spre dimineață, cînd circulam prin casă fără restricții și cekiştii oboșiți nu ne mai aruncau nici o uitătură piezișă, Brodski s-a trezit brusc și, ridicînd mîna ca un școlar, a cerut permisiunea să meargă la toaletă. Gradatul care răspundea de percheziție l-a privit batjocoritor: „Puteți să vă duceți acasă“, a spus el. „Poftim?“, a întrebat Brodski. „Acasă!“, a repetat cekistul, întorcîndu-se. Slujbașii gradați își disprețuiau ajutoarele civile, iar Brodski fusese, probabil, plantat la noi, pentru ca, auzind bătăile în ușă, să nu putem să distrugem vreun manuscris.

Arestarea

O.M. repeta adesea cuvintele lui Hlebnikov: *Circumscriptia de politie este un lucru mare. / E locul întîlnirii mele cu statul...* Însă această formă de întîlnire este din cale afară de inocentă, căci Hlebnikov povestea despre un control obișnuit al actelor unui vagabond suspect, adică despre relațiile aproape clasice ale statului cu poetul. Întîlnirea noastră cu statul s-a petrecut la alt nivel, mult mai înalt.

Musafirii nepoftiți, acționînd după un ritual riguros, și-au împărțit numaidecît rolurile între ei, fără nici o înțelegere dinainte. Erau cinci cu toții: trei agenți și doi martori. Martorii s-au trîntit pe scaune în vestibul și au început să moțăie. Peste trei ani – în '37 –, cu siguranță că ar fi sforăit de oboseală. Oare ce cartă ne-a asigurat